

КРИЗА НА ПІДПРИЄМСТВІ: ТИПИ ТА ПРИЧИНИ

Кожне підприємство має певний життєвий цикл. На жаль, в сучасних реаліях, українська економіка як ніколи переживає складний період. Це потребує складних стратегічних рішень задля того, щоб вивести з кризової ситуації. Загалом криза - це процес розвитку, який змінює, модифікує або руйнує сформовану на підприємстві систему зв'язків і відносин, а також формує нові організаційні елементи та структури.

Слід розглядати кризу як динамічний стан, адже це є переломним моментом у діяльності підприємства. Криза може бути керованою або утримуваною в певних межах; перебувати як під впливом внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Кризові процеси залежно від підприємства, його структури, інноваційного потенціалу відрізняються за тривалістю, інтенсивністю та мають наслідки різного ступеня тяжкості.

Питання причин та наслідків кризових явищ розкривають дослідження таких учених, як А. Спрінг, С. Філіпп, Дж. Бернетт, В. Кумбс та ін.

Діагностика наявності кризи на підприємстві проводиться на основі виявлення її симптомів – прояву негативних тенденцій у процесі діяльності підприємства, передумов виникнення кризової ситуації. Симптоми кризи можуть наступними: регрес; ділові конфлікти, плинність кадрів, фінансові проблеми, збільшення заборгованості. Під час виникнення кризи буде ухвалено план проведення заходів, що визначає першопричину кризи шляхом всебічного аналізу рівня продуктивності праці, фінансової стійкості, плинності кадрів, трудової дисципліни, умов праці [1].

Аналізуючи явище кризи, прийнято виділяти три основні фази: потенційну, приховану та явну.

Перша фаза стосується всіх підприємств, її важко побачити, ступінь небезпеки можна оцінити за допомогою систем раннього попередження.

Прихована фаза, незважаючи на свою назву, цілком очевидна для тих, хто уважно спостерігає за компанією.

Остання фаза кризи передбачає повну дезорганізацію компанії, хаос і некомпетентність у прийнятті рішень.

В економічній літературі розглядаються такі ознаки кризової ситуації:

- переломні моменти в розвитку господарюючих суб'єктів;
- ситуація, пов'язана з терміновістю прийняття рішень в умовах часового обмеження;
- поява загроз цілям і цінностям організації;
- невизначеність в оцінці ситуації та розробленні стратегій діяльності фірми;
- зниження контролю за факторами зовнішнього і внутрішнього середовища та їхнім впливом на діяльність організації;
- невизначеність у прийнятті управлінських рішень, зумовлена відсутністю або браком інформації.

Таким чином, криза є незапланованим, небажаним явищем, що нерівномірно протікає в часі і може істотно завадити ефективному функціонуванню підприємства.

Якщо характеризувати кризові явища за місцем виникнення кризи, то можна виділити наступні:

- кризи у сферах управління,
- кризи в управлінні людьми,
- кризи у сфері збуту,
- кризи в організації,
- кризи у виробництві,
- кризи у логістиці та постачанні,
- кризи у сфері досліджень і розробок,
- кризи у зв'язку з інвестиціями,
- кризи у сфері фінансів, контролю та планування.

Існують наступні найпоширеніші характеристики причин виникнення кризи на підприємстві:

1. Відсутність ліквідності нового товару і відсутність попиту. У світовій практиці були випадки, коли нова продукція була абсолютно незатребувана і приводила підприємства до непередбачуваної кризи.

2. Виробничі дефекти. На виробничих підприємствах у процесі виробництва можуть виникати виробничі несправності внаслідок відмов техніки, несправностей газових, водних, електричних мереж, ризиків, спричинених недбалістю робітника.

3. Неefективність управління повною мірою сприяє наявності кризових ситуацій на підприємствах. Планування проєктів, організація, розрахунок фінансової, економічної ефективності проєкту, контроль виробничих процесів, виконання функцій правильної організації та стимулювання системи управління персоналом.

4. Конфліктні ситуації між персоналом і керівництвом є характерним явищем для стану ринкової економіки. У світовій практиці траплялися випадки бунту, байкату, масових звільнень, повного припинення виробництва через невдоволення працівників [2, с. 112].

5. Зміна керівництва. Позитивний імідж керівника у споживачів формується протягом тривалого часу, і в разі зміни керівництва може змінитися лояльність споживачів, рівень попиту.

6. Навіть якщо ймовірність стихійних лих дуже мала, це призводить до зупинки виробничого процесу, закриття заводів, фабрик.

7. Об'єднання підприємств. Під час об'єднання великого підприємства з іншим відбувається процес "поглинання", наслідком якого є перебудова кадрів на малому підприємстві, звільнення, відхід керівництва [3, с. 11].

Посткризове підприємство може перебувати в одному з випадків:

1. Подолання кризи. Підприємство своєчасно діагностує кризу, виявляє симптоми і долає кризу шляхом прийняття ефективних рішень [4, с. 150].

2. Припинення діяльності підприємства. Це зазвичай призводить до зупинки виробництва, проблеми масового безробіття, банкрутства, погіршення економікосоціальної ситуації.

Антикризове управління дає змогу тримати на постійному контролі фінансово-господарський стан підприємства, запобігати кризі та досягати ефективності.

Якщо розглядати конкретні виклики, які постали перед сучасними українськими компаніями, то можемо виділити наступні пункти:

– Відмова від накопичення. Що більше товарів перебуває на складах, то вищий обсяг заморожених фінансів. До того ж, довго тримати товари на складах небезпечно - у разі атаки їх можна втратити.

– Зміна складських умов. З початком бойових дій компанії були змушені перевезти товари на захід України, де в принципі не було складських площ такої величини.

– Складнощі із закупівлею товарів. Проблеми пов'язані насамперед з обмеженістю асортименту і постачальників, блокуванням портів і навантаженням на залізничну інфраструктуру.

– Ускладнення логістичних операцій. Блокпости, огляди, комендантська година - все це ускладнює перевезення вантажів. Крім того, необхідно заздалегідь планувати запасні маршрути, оскільки є ризик нових атак.

Згідно з теорією антикризового управління наслідки кризи можуть бути як позитивними, так і негативними, але превалюють останні. Негативні наслідки криз проявляються в депресії, що настала, у суспільного господарства загалом і нижчих його рівнів, можливого ослабленні, роздробленні, руйнуванні тих чи інших рівнів соціально-економічної системи, консервації кризи, виникненні нових, ще глибших кризових ситуацій.

Позитивні наслідки криз зводяться до їхнього характеру впливу на соціально-економічну систему, що забезпечує її зростання і розвиток. Після проходження національним, наприклад, господарством фаз кризи і депресії починають проявлятися "точки зростання", відбувається перехід до пожвавлення, пристосування до нових умов ринку, збільшення випуску продукції та товарів, здійснення нового господарського будівництва, зростання заробітної плати.

До позитивного впливу відносимо оновлення ресурсів, технологій, методів організації та управління соціально-економічними системами, у зокрема й на макрорівні, оздоровлення соціально-економічної ситуації, забезпечення поступального руху економіки в якісно нових умовах. І ті, й інші наслідки можуть бути як довгостроковими, так і короткостроковими, якісними і кількісними, що необхідно враховувати під час розроблення антикризових програм на різних рівнях управління соціально-економічною системою.

Список використаних джерел:

1. Васюта В. Б., Гузь Д. Ю. Ризик-менеджмент у підприємстві : дис. – SSPG Publish. Stockholm, Sweden, 2022.

2. Родінова Н., Дергач А., Гудзь Г. Світова продовольча криза як наслідок російсько-української війни. Економіка та суспільство. 2022. №. 40.

3. Marachevska A. Практична цінність антикризового управління підприємством у воєнний та післявоєнний час в Україні //SWorldJournal. 2022. №. 13-02. С. 8-13.

4. Shan B. et al. How do organizations deal with crisis? A case study on improvisational behaviours of Chinese companies during the COVID-19 epidemic //Asia Pacific Business Review. 2022. С. 1-24.

Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Шкробот М.В.